

Martínková, Lenka

Konsensní listiny vydané příslušníky lucemburského rodu pro příjemce z Moravy v letech 1310 až 1411

In: Martínková, Lenka. *Zeměpanské konfirmační a konsensní listiny z lucemburské doby pro moravské příjemce*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, pp. 56-78

ISBN 8086488101 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123386>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

3.

Konsensní listiny vydané příslušníky lucemburského rodu pro příjemce z Moravy v letech 1310 až 1411

Konsensní listiny,¹ vydané příslušníky lucemburské dynastie pro moravské příjemce v letech 1310 až 1411, představují soubor písemností, jehož důležitost a úloha se plně projevuje zejména ve vztahu ke shora popsaným listinám konfirmačním z téže oblasti a doby. Konsensní listiny obsahují předběžné povolení nebo dodatečné schválení nějaké právní skutečnosti, která mohla, avšak nemusela být již dříve zlistiněna. Jiřím Spěváčkem byly dokonce pokládány za určitý obsahově-funkční podtyp listin konfirmačních.²

Stejně jako konfirmace i konsensní listiny patří mezi běžné produkty zeměpanských kanceláří pozdního středověku. Je však třeba zdůraznit, že na rozdíl od potvrzovacích listin, které ve svém vrcholném vývojovém typu - insertní konfirmaci - přešly plynule do užívání v novověkých kancelářích, konsensní listiny konec středověku „nepřežily“. Jejich užívání mizí pravděpodobně v souvislosti se zaváděním písemné formy vyřizování úředních podání, neboť vznik, existence a zdokonalování spisů čili aktových písemností, produkovaných kanceláři jednotlivých úřadů v každé etapě projednávání příslušného podání, plně nahradilo dřívější potřebu konsensních listin, neboť potřebná povolení i schválení byla vyřizována v rámci oběhu spisu v úřadě.³

Zatímco konfirmace představovaly písemnosti dlouhodobé nebo přímo trvalé platnosti, pro konsensní listiny byla charakteristická vesměs platnost dočasná. Výjimku zde představovaly pouze od poslední čtvrtiny 14. století se vyskytující listiny přechodného charakteru mezi konfirmací a listinou konsensní, přičemž v současnosti ještě nelze říci, zda tyto písemnosti byly běžným jevem i v kancelářích zeměpanů

(1) Na rozdíl od konfirmací patří konsensní listiny mezi ty druhy středověkých písemností, které dosud unikaly zájmu diplomatiků. Autorce této studie se nepodařilo v dostupné literatuře nalézt práci, která by se těmito písemnostmi zabývala. S jejich problematikou se autorka dostala do kontaktu během zpracování své diplomové práce. Srov. SLAVÍČKOVÁ, L.: *Konfirmační a konsensní listiny příslušníků lucemburské dynastie pro moravské příjemce, vydané v letech 1356 až 1411*. FF MU, Brno 1992.

(2) SPĚVÁČEK, J.: *Lucemburské dvouvládí v českých zemích v letech 1334-1346*. ČsČH 19 (1971), s. 75-78.

(3) Při tomto konstatování autorka vychází zejména z vlastních zkušeností z archivní praxe, kde měla možnost důkladně poznat zvláště novověké písemnosti městské a církevní provenience, jejichž vzorem byly právě písemnosti z kanceláří zeměpanských úřadů.

v okolních zemích anebo zda byla jejich produkce moravským (a částečně i českým) specifikem.⁴

Mezi konfirmačními a konsensními listinami lze odhalit celou řadu zejména formálních a funkčních odlišností. Konsensní listiny se na rozdíl od konfirmací jeví jako písemnosti většinou stručné až velmi stručné, mající jednoduchou skladbu. Jejich listinný formulář je zestručněn natolik, že obvykle obsahuje pouze ty pasáže, které jsou pro pochopení zlistiňované právní skutečnosti a pro zajištění platnosti listiny zcela nezbytné. Ve své základní podobě jsou stylisticky značně unifikované a stereotypní, až jednotvárné.

Rovněž závažnost obsahu obou listinných druhů je až do poslední čtvrtiny 14. století odlišná. Zatímco konfirmace byly písemnostmi té nejvyšší důležitosti a závažnosti, jak jsme měli možnost vidět v předchozí kapitole, konsensní listiny se jeví jako písemnosti pro užívání v nejběžnějších a rychle projednatelných záležitostech. Teprve kolem roku 1375 se začala situace pozvolna měnit, když produkce konfirmací začala stagnovat, zatímco konsensních listin začalo přibývat a současně se měnila i závažnost jejich prostřednictvím zlistiňovaných právních skutečností, až se posléze začal častěji vyskytovat již zmíněný hybridní typ listiny konsensně-konfirmační anebo konfirmačně-konsensní.

1. Charakteristika souboru studovaných konsensních listin

Ve studovaném období byly vydány 134 kusy konsensních listin, což představuje asi 8 % z dochované listinné produkce vydavatelů z lucemburského rodu pro moravské příjemce. V průměru byla vydána jedna konsensní listina ročně. Tato malá četnost jejich dochování do současnosti je však v přímém rozporu s charakterem a posláním těchto písemností, a proto se zdá, že právě dočasnost jejich platnosti vedla i k dočasnosti jejich existence - že totiž dochované konsensní listiny představují pouze část původního rozsahu jejich emisí.

(4) Dostupná literatura se druhovou a typovou skladbou listinné produkce ani její četností nezabývá. Lze však předpokládat alespoň pro Říši či pro střední Evropu, že v této oblasti byla emise listin obdobná jako v českých zemích, a to nejméně do roku 1400.

Tabulka č. 6: Přehled četnosti dochovaných emisí konsensních listin podle vydavatelů⁵

Vydavatel	Celkem dochova- ných listin	Z toho konsensních listin	Tj. %
Jan Lucemburský	292	23	8
Karel jako markrabě	216	11	5
Karel IV. jako král	380	15	3
Václav IV.	125	5	4
Jan Jindřich	150	22	14
Jošt	420	64	15
Prokop	42	9	23

Mezi příjemci konsensních listin stojí na prvním místě moravské řeholní a světské církevní instituce, pro které bylo určeno celkem 46 exemplářů konsensních listin, z nichž pak 28 kusů bylo pro kláštery. Další místo patří příjemcům z městského prostředí, pro které bylo určeno 47 konsensních listin. Poměrně velký počet - 41 kusů - obdržely osoby šlechtického původu. Lze tedy říci, že produkce konsensních listin byla v přijemcké linii rozložena poněkud rovnoměrněji než produkce konfirmací.⁶ Zbylé dvě konsensní listiny byly určeny pro moravské stavovské představitele.

Povolované a schvalované právní skutečnosti lze rozdělit na dvě základní skupiny. Početnější skupinu tvoří konsensní listiny, jejichž obsahem jsou *záležitosti soukromoprávního charakteru*. Tyto listiny byly vydávány např. v *majetkových věcech* jako bylo zakládání podniků, užívání určitých práv a důchodů, majetkové transakce, dary, odkazy a nadace pro církevní instituce. Dochovalo se jich 99 kusů. Dále byly tyto listiny vydávány v *právních záležitostech v užším smyslu* jako byly vklady nemovitostí do zemských desek, dědické pořádky privilegovaných obyvatel, poručenství nad sirotky, obvěnění manželky, sestry nebo dcery, rozdělení nedílu, ale také vrchnostenská privilegia pro kláštery, usazování židů ve městech, zakupování se atp. Dochovalo se jich 40 kusů. Druhou - menší a méně různorodou - skupinu, byť obsahově i významem skupinu závažnější, pak tvoří konsensní listiny, vyhotovené v *celozemských záležitostech veřejnoprávního charakteru*. Patřilo sem přijímání do zeměpanské ochrany, užívání výnosů z berně, splácení zeměpanských dluhů nebo uzavírání ochranných spolků. Listin tohoto obsahu je však dochováno do současnosti pouze 10 kusů.

(5) V devíti případech měla konsensní listina dva nebo více spoluvydavatelů. Vzhledem k tomu, že žádná z těchto vzájemných kombinací se neopakovala, byla emise započtena každému vydavateli samostatně, takže celkový součet v tabulce je vyšší než počet studovaných listin.

(6) Srov. graf příjemců konsensních listin v příloze.

Tak jako listiny konfirmační i listiny konsensní byly vydávány svými původci na různých místech⁷ podle toho, kde zeměpán se svým dvorem a kanceláří právě dlel. Obecně lze říci, že u všech vydavatelů konsensních listin pro moravské příjemce z lucemburského rodu dominují mezi místy vydání těchto listin jejich residence, kdežto ostatní místa jsou zastoupena pouze jednotlivě, nerovnoměrně a nárazově.⁸

Rovněž v rovině časové nelze považovat produkci konsensních listin ani za plynulou ani za rovnoměrnou. Situace je zde však poněkud odlišná než u listin konfirmačních. Až do let 1375 až 1378 představovaly konsensní listiny poměrně málo frekventovaný druh písemnosti, kdežto od poslední čtvrtiny 14. století se situace změnila a konsensních listin bylo i v absolutních číslech vydáváno více než konfirmací - tj. průměrně 2 a půl konsensní listiny ročně. Je však třeba podotknout, že ne ve všech letech byla emise konsensních listin stejně početná - v tomto ohledu o nich platí totéž, co bylo řečeno o konfirmacích - a sice, že dochází ke střídání let produktivně silných s léty, kdy byla vydána jen jediná anebo žádná konsensní listina.

Důvody vydání jsou v konsensních listinách uvedeny pouze v případech, že je v listinném formuláři obsažena arenga a narace anebo alespoň jedna z těchto formulí. Takových konsensních listin pro moravské příjemce jsou však dochovány dodnes sotva dvě třetiny. V jedenatřiceti případech tedy pozadí vzniku konsensní listiny neznáme ani v náznaku. Největší počet těchto listin - 54 kusy - uvádí jako příčinu vydání listiny odměnu za příjemcovy věrné služby případně starost o jeho blaho. V jedenatřiceti případech je jako důvod uvedena prosba či žádost příjemce. Přímluva petenta se objevuje pouze u sedmi konsensních listin a rovněž v sedmi případech je jako důvod uvedeno odškodnění za utrpená příkoří.⁹ Dalšíh pět listin uvádí důvody vydání zcela specifické - např. snahu dostat finančnímu závazku, potřebu zlepšit situaci vydavatelovy komory, pomoc ovdovělé sestře zeměpána anebo zeměpánův rozkaz.

Podle stylistiky a gramatické stavby konsensní formule posuzované v kontextu celé listiny lze rozlišit konsensní listiny dvou základních skupin - za prvé listiny povolovací (vyjadřují předběžný souhlas), jichž jsou dochovány 102 kusy, a za druhé listiny schvalovací (vyjadřující souhlas dodatečný), jichž jsou dochovány 32 kusy. Přitom zejména od poslední čtvrtiny 14. století se začíná poněkud posouvat hranice mezi dodatečným souhlasem a konfirmací právního pořízení a začínají se objevovat konsensní listiny, využívající ve své dispozici konfirmačních

(7) Srov. mapku míst vydání v příloze.

(8) Konkrétní situace u jednotlivých příslušníků lucemburské dynastie byla popsána v kapitole o konfirmačních listinách.

(9) Jedná se většinou o listiny pro příjemce z městského prostředí a jde zpravidla o válečné škody.

sloves, až se posléze vyskytují exempláře, které mají formu konfirmace bez insertu a obsah konsensu umocněného aprobací.

Typologie konsensních listin - na rozdíl od konfirmací - prozatím propracována nebyla. Proto zde budeme užívat předběžně a pracovní navržené třídění, které vychází z hledisek formálních i obsahových.

Jako první typ lze označit takové konsensní listiny, které se po formální stránce vyznačují charakteristickou, klasickou základní stavbou textu a podobou formuláře - tj. listiny krátké a stručné s běžnou konsensní formulí v dispozici, které nezlistiňují nijak závažné právní záležitosti. Kancelářské poznámky se na nich vyskytují poměrně vzácně a jejich podoba je značně unifikovaná. Označme je tedy jako **konsensní listiny základního typu**. Lze mezi nimi rozlišit tři podskupiny: **1. povolení** (předběžný souhlas s uskutečněním nějakého právního počínu), jichž se dochovalo 57 kusů. Z těch pak 26 kusů pochází z let 1310 až 1374 a 21 kusů z let 1375 až 1411; **2. schválení** (dodatečný souhlas s již uskutečněným právním počinem), jichž se dochovaly 33 kusy. Z těch pak 5 listin pochází z let 1310 až 1374 a 28 listin z let 1375 až 1411; **3. nařízení** (vlastně mandáty, obsahující v dispozici konsensní formulí), jichž se dochovalo 11 kusů, z nichž pak pouze jediná listina pochází z doby před rokem 1375 a 10 listin z let 1375 až 1411. Konsensní listiny v této podobě se však vyskytují vzácně.

Jako druhý typ lze označit **konsensní listiny odvozeného typu**, kterých se dochovalo 22 kusů - přitom 8 z nich pochází z let 1310 až 1374 a 14 kusů z let 1375 až 1411. Od předchozího typu se tyto listiny liší zejména podstatně větším rozsahem textu a menším stupněm krácení listinného formuláře. Jeho hlavní osnovou zůstává pozměněný formulář konsensních listin základního typu. Pro tuto druhou skupinu konsensních listin je dále charakteristická větší stylistická i slohová pestrost, častá přítomnost kancelářských poznámek na těchto exemplářích a také poněkud větší závažnost jejich obsahu. I mezi nimi lze rozlišovat - stejně jako v předchozím případě - mezi **1. povolením**, **2. schválením** a **3. nařízením**, avšak toto rozdělení (obsahové) u nich není zdaleka tak markantní jako v první skupině.

Konečně jako třetí skupina se jeví **konsensní listiny přechodného typu** mezi listinou konsensní a konfirmační, přičemž tyto listiny se ve větší míře začínají vyskytovat až po roce 1375. Těchto písemností je dochováno celkem devatenáct kusů. Pouze dvě listiny vznikly do roku 1374, zatímco dalších sedmnáct pochází z let 1375 až 1411. Listiny tohoto typu mají většinou formu privilegia¹⁰ se všemi jeho náležitostmi, přičemž v jejich listinném formuláři jsou opět obsaženy stavební prvky formuláře konsensních listin základního typu. Obsahově jde sice o konsensní listiny, avšak souhlas je umocněn rozhojněním dispozice

(10) Jako privilegium bývá označována listina, která splňuje určitá formální a obsahová kritéria.

o aprobaci za použití běžných konfirmačních sloves. Na listinách tohoto typu se zcela běžně vyskytují kancelářské poznámky. Závažnost jejich obsahu je taková, že je u nich někdy těžké rozhodnout, zda se ještě jedná o konsensní listinu anebo již o konfirmaci právního pořízení. Hranice mezi oběma těmito typy listin se zejména po roce 1375 jeví jako stále méně zřetelná.¹¹

2. Rozbor souboru studovaných konsensních listin

2.1. Konsensní listiny základního typu

Bylo již shora řečeno, že konsensní listiny základního typu lze považovat za - svým způsobem - klasické představitele tohoto druhu listin, a bylo již řečeno, čím zejména se vyznačují.

Konsensních listin základního typu se za léta 1310 až 1411 pro moravské příjemce dochovalo největší množství - 92 kusy. Přitom v prvních pětadesáti letech (1310-1374) byly vydány 32 kusy, zatímco v následujících šestatřiceti letech (1375-1411) spatřilo světlo světa již 60 kusů těchto listin. Lze tedy konstatovat, že emise konsensních listin tohoto typu na přelomu 14. a 15. století narostla zhruba dvakrát.

Z celkového množství konsensních listin základního typu můžeme pak 48 kusů označit jako povolení, 33 kusy jako schválení a 11 kusů jako nařízení.

2.1.1. Povolení

Tento soubor tvoří osmačtyřicet listin, jejichž vydavateli byli králové *Jan Lucemburský* a *Karel IV.* a moravská markrabata *Jan Jindřich*, *Jošt* a *Prokop*.

Král Jan figuruje jako vydavatel v deseti případech.¹² Jedna z listin byla určena pro moravské stavy, dvě pro osoby šlechtického původu, dvě pro olomouckého biskupa a kapitolu a pět listin obdržela moravská města - Znojmo (3), Jihlava a Olomouc. Většina z těchto listin byla vydána v Praze (5) nebo v Brně (3), zbylé dva exempláře pak v cizině. Časově jsou tyto písemnosti rozvrženy rovnoměrně do celého období Janova panování.

Po obsahové stránce byla bezesporu nejzávažnějším případem listina pro moravské stavy, která se týkala využití výnosu z královské berně.¹³ Ostatní listiny se týkaly zejména různých majetkových záležitostí - založení nové vsi, emfyteutického vysazení mlýna, užitků z různých

(11) Doslova za „klasický“ příklad by mohla v tomto smyslu sloužit listina CDM XV, č. 228.

(12) CDM VI, č. 80, 213, 278, 291, 307, 323, 327, 340 CDM VII, č. 186 a 227.

(13) Listina CDM VI, č. 323.

ných výsadních práv, donací pro církevní instituce - anebo záležitostí právních - usazování židů v moravských zeměpanských městech, dědických pořádků mezi šlechtici v nedělu, přeložení tržních dnů ve městech na jiný termín atp.

Po formální stránce jde vesměs o listiny krátké až velmi krátké, stručné, stylisticky jednoduché, formulované výstižně a jasně v latinském jazyce. Formulář je ve všech případech zkrácen o svědečnou řadu, v devíti případech také o arengu, v osmi případech navíc o sankci. V dispozici se objevuje povolení vyjádřené obvykle pomocí sloves *indulgere, concedere, consentire, favere, conferre, promittere* anebo pomocí opisů *graciam ducere faciendam, sic quod possit...* Pokud je ve formuláři zahrnuta sankce, pak má obvykle podobu abstraktní vyhrůžky hněvem či tresty a nikoli v té době častěji užívanou podobu sankčního mandátu.

Kancelářské poznámky se nevyskytují ani na jediném exempláři z popsaného souboru. Autorsky se listiny rovněž nepodařilo zařadit, neboť jejich textům chybí právě ty nejkošatější formule, podle nichž by bylo možné určit jejich stylizátora.

Janův syn císař a král Karel IV. je vydavatelem v případě jedenácti listin popisovaného typu,¹⁴ přičemž tyto listiny pocházejí z let 1338 až 1353. Mezi příjemci mají v tomto souboru nejsilnější zastoupení města a měšťané, pro které bylo určeno sedm listin. Tři listiny obdržely osoby šlechtického původu a pouze jediná listina byla určena pro příjemce z církevního prostředí - pro žďárské cisterciáky. Mezi místy vydání Karlových listin tohoto typu opět dominuje Praha (6) a Brno (4), jedna listina byla vydána v klášteře v Sedlci u Kutné Hory.

Po obsahové stránce byl jeden exemplář věnován splácení zeměpanských dluhů, v pěti případech šlo o řešení záležitostí majetkového charakteru (vybudování jatek, užitky z dávek a poplatků, způsob využití obecních pozemků), rovněž v pěti případech šlo o záležitosti charakteru právního (zavedení hrdelní jurisdikce na panství žďárských cisterciáků, možnost zcizovat dědičně zakoupenou rychtu, přeložení termínu výročního trhu, dědické uspořádání mezi šlechtickými rodinami).

Formální stránka těchto písemností je velmi různá, neboť pocházely z Karlovy markraběcí a posléze i královské kanceláře. Texty dochovaných listin nejsou příliš rozsáhlé. Jsou formulovány stručně, věcně a jednoduše v latinském jazyce. Formulář ve všech případech postrádá arengu a svědečnou pasáž, sedm listin nemá také sankci a v jedné z listin byla vypuštěna také promulgace. Sankce, použitá ve čtyřech případech, má dvakrát podobu sankčního mandátu a dvakrát jde o abstraktní hrozbu zeměpánovým hněvem. Dispozici tvoří ve všech případech povolovací formule a používá slovesa jako *concedere, indulgere,*

(14) CDM VII, č. 193, 283, 434, 439, 480, 608, 619, 760, 763, 792 a CDM VIII, č. 190.

favere, conferre a committere ve spojení s podmiňovací spojkou *ut*. V panovníkově intitulaci se zprvu objevuje téměř pravidelně osobní zájmeno *Nos*, které však posléze úplně mizí. V dataci se zejména v Karlově markraběcím období často objevuje formulace *datum et actum*.

Tři listiny z popsaného souboru,¹⁵ vydané v roce 1348 pro města Brno (2) a Znojmo (1), nesou na plikách relačně-konceptní poznámku. V její konceptní části se objevuje jméno Karlova královského notáře známého jako *Gerundus de Medlico*,¹⁶ jenž pravděpodobně složil jejich texty. Stylizátorem textu konsensní listiny pro žďárské cisterciáky¹⁷ byl Karlův markraběcí notář *Jakub Augustinův*.¹⁸ Listinu pro jemnického rychtáře¹⁹ koncipoval další z významných notářů Karlovy markraběcí kanceláře *Petr z Loun*.²⁰ Petrovu stylu je poměrně blízká ještě listina pro Vilémov z roku 1342,²¹ dochovaná do současnosti pouze v mladším opisu. Zda byl Petr skutečně skladatelem jejího textu anebo pouze napodobeným vzorem, nelze v tomto případě jednoznačně rozhodnout. Zbylých pět listin z tohoto celku se prozatím autorsky zařadit nepodařilo.

Z kanceláře markraběte Jana Jindřicha vyšlo sedm listin, které lze charakterizovat jako konsensní listiny základního typu ve formě povolení.²² Jedna z nich byla určena pro magdeburského arcibiskupa Albrechta ze Šternberka, zbylých šest obdržela moravská zeměpanská města - Jihlava (3), Olomouc (2) a Znojmo (1). Čtyři listiny jsou datovány v Brně, jedna v Praze a ve dvou případech není místo vydání uvedeno. Časově spadá vydání těchto listin do 50. let 14. století, kdy se nově ustanovený markrabě Jan snažil vybudovat si a upevnit své pozice v zemi - skladba jím vydaných písemností tohoto typu naznačuje, že moravská zeměpanská města hrála v jeho mocenské politice v zemi důležitou roli.

Obsah jedné z jihlavských listin²³ povoloval městu pronásledování a trestání zemských škůdců a ničení jejich sídel - tvrzí a hradů - v okolí Jihlavy. Ve třech případech šlo opět o majetkové záležitosti (výnosy ze cla, mostné, donace pro klášter), tři další listiny se týkaly záležitostí

(15) CDM VII, č. 760, 763 a 792, tj. RBM V, č. 316, 319 a 372.

(16) Srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 30 (č. 17).

(17) CDM VII, č. 193, tj. RBM IV, č. 534.

(18) Srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 33 (č. 46) a s. 142 (č. 4); SPĚVÁČEK, J.: *Významní notáři - diplomaté*, s. 749-750.

(19) CDM VII, č. 283, tj. RBM IV, č. 807.

(20) Srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 29 (č. 5); SPĚVÁČEK, J.: *Významní notáři - diplomaté*, s. 730-740; MATYSKA, J.: *Listiny moravských markrabat ve 14. století*, s. 18-21.

(21) CDM VII, č. 439, tj. RBM IV, č. 1171.

(22) CDM VIII, č. 66, č. 87, č. 89, č. 277, č. 303 (tj. RBM VI, č. 50), CDM IX, č. 288 (tj. RBM VII, č. 1216) a CDM X, č. 126.

(23) CDM VIII, č. 87.

charakteru právního (svobodný nákup a zcizování zemsko-deskových statků měšťany ze zeměpanských měst).

Po formální stránce jde o písemnosti značně unifikované. Jejich texty jsou věcné, stručné, jazyk jednoduchý, ve všech případech jde o latinu. Formulář je pravidelně krácen o arengu a svědky, dvě listiny postrádají také sankci. Pokud je sankce obsažena, pak má podobu sankčního mandátu. Dispozice obsahuje ve všech listinách povolovací formuli se slovesy jako *concedere, admittere, conferre, favorem et consensum dare, graciám ducere faciendam*, opět ve spojení s podmiňovacími spojkami anebo s vedlejší větou podmínkovou.

Poněkud atypická se v tomto směru jeví pouze listina pro magdeburského arcibiskupa Albrechta ze Šternberka z roku 1371,²⁴ jejíž text je velmi rozsáhlý, styl složitý, užívající řadu obrátů pro markraběcí listiny Janovy zcela netypických. Velmi pravděpodobně se zde jedná o příjemecké vyhotovení. Autorsky se nepodařilo z tohoto souboru zařadit ani jedinou listinu.

Nejplodnějším vydavatelem konsensních listin tohoto typu však byl markrabě Jošt.²⁵ Z jeho kanceláře pochází soubor celkem sedmnácti listin tohoto typu, z nichž tři obdržely moravské kláštery, čtyři byly určeny pro příjemce z městského prostředí a deset kusů dostaly osoby šlechtického původu. Naprostá většina těchto Joštových listin (13 kusů) byla vydána v Brně, 3 kusy jsou datovány v Olomouci a jeden v Praze. Časově jde o plynulou řadu písemností, která vznikala po celé období Joštovy vlády nad Moravou.

Obsahem jedné z listin bylo splácení zeměpanských dluhů, devět listin bylo věnováno záležitostem majetkového rázu (majetkové transakce, užitky z platů, dary a odkazy pro církevní instituce) a sedm listin řešilo záležitosti charakteru právního (obvňování, prodej zadlužených statků, výstavba radnice).

Po formální stránce jde o listiny s texty krátkými až velmi krátkými, formulovanými věcně a stručně. Jejich formulář vynechává důsledně arengu a svědečnou formuli, částečně i sankci (12 kusů). Tam, kde je sankce ve formuláři obsažena, má vždy podobu sankčního mandátu. Stylistika všech Joštových písemností z tohoto souboru se vyznačuje maximální jednoduchostí a nenáročností. Jazykem patnácti listin byla latina, dvou pak již čeština. Dispoziční formule jsou stylizovány jako povolení, vyjádřené pomocí sloves *favere, indulgere, consentire, consensum pariter et assensum dare, decernere, admittere*, opět obvykle ve spojení s podmínkovou vedlejší větou anebo s podmiňovací spojkou.

(24) CDM X, č. 126.

(25) CDM XI, č. 130, č. 159, č. 280, RBMV III, č. 82, CDM XV, č. 247 a č. 272, CDM XI, č. 549, CDM XII, č. 21, č. 43, č. 134, č. 146, CDM XIII, č. 13, č. 147, č. 170, č. 191, č. 252 a RBMV IV, č. 549.

Kancelářské poznámky jsou dochovány na těchto listinách téměř pravidelně. Relačně-konceptní typ poznámky se vyskytuje pouze jednou na listině,²⁶ kterou koncipoval Joštův protonotář *Jindřich ze Spilneru*.²⁷ Mandačně-konceptní typ poznámky je častější. Z její konceptní části pak víme o účasti pěti notářů z Joštovy kanceláře, kteří se podíleli na vzniku popsaného souboru listin. Jde o *Jana z Miličína*,²⁸ *Mikuláše z Nupak*,²⁹ *Hynka z Pacova*,³⁰ *Ondřeje z Modřic*³¹ a olomouckého děkana *Ondřeje Mikulášova z Třeboně*.³² Sedm textů z tohoto souboru zůstává prozatím autorsky nezařazených.

Poněkud atypickým exemplářem v souboru Joštových konsensních listin popisovaného typu se jeví listina pro Jana Vojnu z Litavy z roku 1402.³³ Její text se do současnosti dochoval pouze v neúplném opisu jako velmi stručný a jednoduchý zápis ve zlomku register moravského markrabství, uloženém v Národním muzeu v Praze. Zápis je česky a je stylizován objektivně.

Mladší markrabě Prokop figuruje jako vydavatel konsensních listin popisovaného typu pouze dvakrát.³⁴ Jedna listina byla určena pro olomouckou kapitolu a druhá pro ovdovělou sestru markraběte Annu ze Šternberka. První listina byla datována v Brně a druhá v Uničově. Dobu jejich vzniku odděluje jedenáct let. Obsahem obou písemností byly majetkové záležitosti – držba jistých statků olomouckou kapitulou a Annino vdovské věno. Po formální stránce jde o listiny krátké a stručné, stylizované v latinském jazyce velmi jednoduše a věcně.

(26) CDM XII, č. 134.

(27) Srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 12); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, SAP 46 (1996), s. 373-374.

(28) V případě listiny CDM XI, č. 549 pro Jihlavu. O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 109 (č. 10); JIREČEK, H.: *Václav Mladějovec z Mladějova, zemský písař moravský a nástupci jeho (1378-1418)*. ČMM 23 (1899), s. 110-111 (uváděn jako dvě osoby); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 376-378.

(29) V případě listin CDM XI, č. 130 pro Olomouc, CDM XI, č. 280 pro litomyšlské augustiniány a CDM XV, č. 247 pro Jindřicha Pluha z Rabštejna. O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 40 (č. 126); BALETKA, J.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 371-373; JIREČEK, H.: *Václav Mladějovec*, s. 108-109.

(30) V případě listin CDM XIII, č. 105 pro šlechtičnu, CDM XIII, č. 147 a CDM XIII, č. 191 v obou případech pro šlechtice. O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 16); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 379.

(31) V případě listiny CDM XIII, č. 252 pro Annu z Rakúsek. O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 109 (č. 13); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 380.

(32) V případě listiny RBMV IV, č. 549 pro svatopetrskou kapitolu v Brně a Mikšíka Lišku z Chrudichrom. O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 11); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 375-376.

(33) CDM XIII, č. 170.

(34) V případě listin CDM XI, č. 457 pro olomouckou kapitolu a CDM XII, č. 459 pro jeho ovdovělou sestru Annu ze Šternberka.

Formulář v obou případech postrádá arengu, sankci a svědečnou formuli. Dispozice první listiny využívá k vyjádření povolení slovesa *consentire*, v druhé listině je použito opisného výrazu *consensum pariter et assensum dare*, v obou případech ve spojení s podmiňovací spojkou *ut*. Kancelářské poznámky nenese ani jedna z těchto dvou listin. Autory těchto listinných textů ani v jednom případě neznáme.

2.1.2. Schwálení

Tuto skupinu konsensů tvoří třiadvacet listin, mezi jejichž vydavateli jsou král *Jan Lucemburský*, císař a král *Karel IV.*, král *Václav IV.*, markrabě *Jan Jindřich*, *Jošt* a *Prokop*.

Král Jan je vydavatelem tří listin,³⁵ určených pro svatopetrskou kapitolu v Brně, pro exkrálovnu Alžbětu Rejčku a pro brněnské měšťany. Dvě z těchto listin byly vydány v Brně a jedna v Praze. Všechny tři se týkaly majetkových záležitostí příjemců. Formálně jde o písemnosti nevelkého rozsahu textu, stylizované stručně a věcně v latinském jazyce. Jejich formulář je důsledně krácen o svědky, dva kusy postrádají také arengu a jeden ještě i sankci. Dispozici tvoří ve všech třech případech schvalovací formule, ve které je užíváno sloves *promittere*, *indulgere* a *consensum adhibere* ve vazbě se spojkou *quod* a vedlejší větou předmětnou. Kancelářské poznámky se na těchto Janových schvalovacích listinách nevyskytly. Autory textů zatím nebylo možné určit.

Císař a král Karel IV. je vydavatelem čtyř listin popisovaného typu,³⁶ z nichž jedna byla určena pro církevního hodnostáře, jedna pro šlechtice a dvě pro město Znojmo. Tři z těchto listin jsou datovány v Praze a jedna v Norimberku. Obsahově jde vesměs o dodatečný souhlas s různými již vykonanými majetkovými transakcemi.

Po formální stránce jde opět o listiny krátké a stručné, jejichž formulář je důsledně krácen o svědky a arengu, v jedné z listin také o sankci. Styl všech čtyř listin je prostý a věcný, jejich jazykem je ve třech případech latina a v jednom případě němčina.³⁷ V latinsky stylizovaných dispozicích se užívá sloves *indulgere* a *assensum adhibere* ve spojení se spojkou *quod*, v dispozici německy koncipovaného textu je užito slovesa *gunnen* a spojky *daß*.

Kancelářská poznámka relačně-konceptního charakteru se vyskytuje pouze na listině z roku 1360 pro vyšehradského kanovníka Hynka z Bítova.³⁸ Autorem jejího textu byl pravděpodobně notář *Mikuláš z Kroměříže*,³⁹ s jehož jménem nás seznamuje konceptní část textu

(35) CDM VII, č. 149 opp., č. 227 opp. a CDM VI, č. 371.

(36) CDM VII, č. 311, CDM IX, č. 172, CDM IX, č. 200 a CDM X, č. 243.

(37) Přesněji řečeno jde o *středohornoněmčinu*.

(38) CDM IX, č. 200.

(39) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 21, 32 (č. 44), 76, 78 a 122.

poznámky. Texty ostatních tří listin koncipovali doposud neznámí autoři.

Z kanceláře krále Václava IV. pochází pouze jediná listina popisovaného typu,⁴⁰ vydaná v roce 1399 v Praze a určená pro olomouckého biskupa Jana (řečeného Mráz). Schvalovala koupi domu na Novém Městě pražském, kterou tento prelát krátce předtím uskutečnil. V případě této listiny jde o exemplář velmi zajímavý. Text listiny je povahy spíše narativní než diplomatické. Jelikož autorem textu byl pravděpodobně pražský kanovník *František z Jevíčka*,⁴¹ je tento fakt celkem pochopitelný. Listinný text je složen v latinském jazyce a je velmi rozsáhlý. Styl této písemnosti je květnatý a oplývá řadou slohově náročných obrátů. Formálně jde o tzv. diplom. Formulář není krácen a schválení je v dispozici vyjádřeno pomocí obratu *consensum prebemus, quod*. Na plíse této listiny je dochována relačně-konceptní poznámka, která v konceptní části uvádí jméno zmíněného stylizátora. Na rubní straně se nachází poznámka registrátorská, uvádějící jméno *Jana z Bamberka*.⁴²

Markrabě Jan Jindřich byl vydavatelem osmi konsensních listin popisovaného typu,⁴³ které byly vydávány průběžně po celé období jeho vlády a byly určeny pro brněnské augustiniány, pro města Znojmo a Uherský Brod a v pěti případech pro různé šlechtické příjemce. Pět listin bylo datováno v Brně, jedna na hradě Veverří a jedna ve Znojmě. Na jedné z listin není místo vydání uvedeno. Po stránce věcné se všechny Janovy listiny tohoto typu týkaly záležitostí majetkového charakteru.

Formální stránka písemností popisovaného souboru se opět vyznačuje velmi malou rozmanitostí jednotlivých textů. Jsou koncipovány latinsky, jsou poměrně krátké, stručné, stylisticky jednoduché a věcné. Z listinného formuláře byla důsledně odstraňována jak svědečná formule (8 kusů), tak také arenga a sankce (7 kusů). Dispozice, obsahující schválení vykonaných právních počínů, užívají slovních obrátů jako *consensum et assensum adhibere* nebo *graciam duzimus faciendam* anebo sloves *favere, admittere, concedere, consentire a promittere*.

Kancelářská poznámka relačně-konceptního charakteru se vyskytuje pouze na listině pro město Uherský Brod z roku 1362, jejíž text

(40) Listina CDM XII, č. 508.

(41) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 46 (č. 20); HLAVÁČEK, I.: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 203-207 a 312-313.

(42) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 48 (č. 39) a s. 71 (č. 15); HLAVÁČEK, I.: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 211-213 a s. 316-317. Ke konci své kariéry byl faktickým vedoucím Václavovy královské kanceláře.

(43) Listiny RBM VI, č. 373, CDM IX, č. 73, č. 281, 287, CDM XV, č. 92, CDM IX, č. 444, CDM XV, č. 124 a CDM X, č. 82.

pravděpodobně složil notář známý jako *František Vlk*.⁴⁴ U textů ostatních listin z tohoto souboru se zatím autory odhalit nepodařilo.

Největší množství popisovaných konsensních listin bylo opět vydáno v kanceláři markraběte Jošta. Pod jeho jménem je dochováno 14 exemplářů popisovaného typu,⁴⁵ z nichž čtyři listiny obdrželi příjemci z církevních kruhů, tři příjemci z městského prostředí a sedm kusů osoby šlechtického původu. Jako nejčastější místo vydání Joštových listin z popisovaného souboru je sedmkrát uvedeno Brno, po dvou listinách je datováno v Praze a ve Znojmě, po jednom kuse v Olomouci a v Jihlavě, jedna listina místo vydání neuvádí. Časově jsou tyto listiny rozvrženy vcelku rovnoměrně do celého Joštova vládařského období.

Z hlediska formálního jde ve všech případech o listiny krátké až velmi krátké, stylizované stručně a věcně, dvanáctkrát v latinském a dvakrát v německém jazyce. Jejich formulář je zestručněn obvykle o arengu (14 kusů), sankci (12 kusů) a svědečnou formuli (14 kusů). Jedna z listin postrádá také naraci. Dispozice - ve všech případech formulované jako schválení již uskutečněného právního počínu - používají latinských sloves *indulgere, favere, consensus tribuere (prebere, dare), consentire* anebo německá slovesa *gunnen* či *erlauben*, pravidelně ve spojení s vedlejšími větami předmětnými, uvozenými spojkou *quod*, v němčině pak *daß*.

Kancelářské poznámky jsou na listinách tohoto souboru dochovány vcelku pravidelně, a to jak relačně-konceptního tak i mandačně-konceptního charakteru. Konceptní části poznámek nás seznamují s řadou autorů textů těchto listin. Ve čtyřech případech byl autorem Joštův protonotář *Mikuláš z Nupak*,⁴⁶ přičemž jde o tři listiny pro šlechtické příjemce⁴⁷ a o jednu listinu pro brněnského židovského osadníka.⁴⁸ Dvě listiny⁴⁹ koncipoval notář *Dětrich z Prahy*.⁵⁰ Jednu listinu⁵¹ koncipoval olomoucký děkan *Ondřej Mikulášův z Třeboně*.⁵²

(44) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 4).

(45) Listiny CDM XI, č. 90, č. 104, č. 160, č. 200, č. 326, č. 356, CDM XV, č. 253, CDM XII, č. 320, CDM XV, č. 368, č. 541, CDM XIII, č. 362, č. 401, č. 459 a č. 476.

(46) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 40 (č. 126), s. 71 a 109; BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 371-373; JIREČEK, H.: *Václav Mladějovec z Mladějova*, s. 101-112.

(47) CDM XI, č. 104, 200 a 326.

(48) CDM XV, č. 253.

(49) CDM XII, č. 320 a CDM XV, č. 368.

(50) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 13); JIREČEK, H.: *Václav Mladějovec*, s. 110; BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 378-379.

(51) CDM XII, č. 541.

(52) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 11); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 375-376.

Tři listiny⁵³ jsou dílem dalšího Joštova protonotáře *Štěpána z Rataj*.⁵⁴ Zbylé čtyři texty se prozatím nepodařilo přiřknout konkrétním stylizátorům.

Posledním vydavatelem konsensních listin popisovaného typu byl mladší moravský markrabě Prokop, jehož jméno je spojeno se třemi exempláři.⁵⁵ Příjemci jeho písemností byli augustiniáni v Krasíkově, markrabě Jošt a Lacek z Kravař. Místa vydání všech tří písemností se rovněž liší - jde o Uherský Brod, Kojetín a Litovel. Časově všechny tři Prokopovy konsensní listiny tohoto typu pocházejí z přelomu 14. a 15. století a všechny tři pojednávají o různých transakcích s majetky.

Jde o velmi krátké a velmi stručně stylizované listiny, jejichž formulář je maximálně zkrácen. Jejich sloh je věcný a jednoduchý. Všechny tři listiny byly složeny v latinském jazyce. Dispozice tedy užívají sloves *consensum et assensum dare, promittere* a *consentire* ve spojení s vedlejší větou předmětnou uvozenou spojkou *quod*.

Kancelářská poznámka mandačně-konceptního charakteru se vyskytuje pouze na listině pro krasíkovské augustiniány a v konceptní části se objevuje jméno možného diktátora listiny - notáře jmenovaného jako *Johannes Nonus*.⁵⁶ Zbylé dvě Prokopovy listiny se autorsky zařadit nepodařilo.

2.1.3. Nařízení

Konsensních listin základního typu, jejichž dispozice je formulována jako nařízení (či mandát), vydaných příslušníky lucemburské dynastie pro moravské příjemce je ze studovaného období dochováno celkem 11 kusů. Jejich vydavateli byli král *Jan Lucemburský* a markrabě *Jošt*.

Král Jan figuruje jako vydavatel pouze u jediné listiny popisovaného typu, která pochází z roku 1321 a byla určena pro cisterciáky ve Žďáru nad Sázavou.⁵⁷ Byla datována v Chrudimi a týkala se jistých práv a výsad jmenovaného kláštera. Jejím jazykem je latina a jde o písemnost velmi krátkou, stylizovanou stručně a věcně velmi jednoduchým způsobem. Formulář je zkrácen o arengu, sankci a svědečnou formuli.⁵⁸ Dispozice této listiny je poněkud netypická a zní: *...apud vigorem earum volumus permanere, precipimus et mandamus omnino volentes, quatenus...* Z kontextu listiny vyplývá, že se jednalo o králův předběžný souhlas s budoucím užíváním práv a výsad klášterem. Kan-

(53) CDM XIII, č. 362, 401 a 459.

(54) O něm srov. BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 381-382.

(55) CDM XV, č. 361; CDM XII, č. 397 a 459.

(56) O něm srov. BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 400.

(57) CDM VI, č. 190.

(58) Ostatně tento jednoduchý formulář je pro mandáty obecně typický.

celářské poznámky na této Janově listině dochovány nejsou. Autora jejího textu se určit nepodařilo.

Z kanceláře moravského markraběte Jošta pochází deset listin tohoto souboru,⁵⁹ určených v sedmi případech pro příjemce z církevních kruhů (6 klášterů a 1 farní kostel), v jednom případě pro obyvatele městečka Šatova u Znojma a ve dvou případech pro osoby šlechtického původu. Šest listin je datováno v Brně, po jedné v Praze, Olomouci, Znojmě a Hradci Králové. Časově tyto listiny pocházejí z 80. a 90. let 14. století, pouze jediná byla vydána až roku 1406.

Po obsahové stránce jde ve všech deseti případech o zeměpanská nařízení adresovaná úředníkům brněnského nebo olomouckého soudu ohledně vkladu (intabulování) majetků do moravských zemských desek – čili o pojištění platnosti již provedených právních počinů.

Ve všech případech jsou texty popisovaných listin nevelkého rozsahu, stručné, stylizované jednoduše a věcně, výhradně v latinském jazyce. Slohově se jedná o texty prosté a jasné, bez jakýchkoli neobvyklých slovních obrátů nebo snah po originalitě. Formulář je zde maximálně krácen. Dispoziční formule obsahuje dvě části – v první je vyjádřena zeměpánova dobrá vůle s uskutečněným právním aktem, v druhé je obsažen příkaz ke vkladu do zemských desek. Užíváno je zde sloves jako *indulgere, consentire, favere, admittere* a pod.

Kancelářské poznámky mandačně-konceptního charakteru nese pět listin z tohoto souboru. V konceptní části se opět setkáváme se jmény některých konceptních úředníků z Joštovy markraběcí kanceláře, které je pravděpodobně možné považovat za stylizátory zmíněných pěti textů. Dvě listiny pro kláštery⁶⁰ pravděpodobně složil protonotář *Mikuláš z Nupak*.⁶¹ Další tři listiny⁶² – dvě pro kláštery a jednu pro farní kostel – pravděpodobně koncipoval olomoucký děkan *Ondřej Mikulášův z Třeboně*.⁶³ Jediná listina⁶⁴ – pro měšťana – je pravděpodobně stylistickým dílem protonotáře *Štěpána z Rataj*.⁶⁵ U zbývajících pěti Joštových listin tohoto typu autory textů prozatím neznáme.

(59) CDM XI, č. 217, 236, 362, 391, 456, 475, CDM XII, č. 377, 529, 539 a CDM XIII, č. 408.

(60) CDM XI, č. 236 a 362.

(61) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 40 (č. 126), s. 71 a 109; BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 371–373; JIREČEK, H.: *Václav Mladějovec*, s. 108–109.

(62) CDM XI, č. 456, 475 a CDM XII, č. 539.

(63) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 11); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 375–376.

(64) CDM XIII, č. 408.

(65) O něm srov. BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 381–382.

2.2. Konsensní listiny odvozeného typu

Konsensní listiny, zařazené do této skupiny, představují typ, jehož formulář vychází z podoby konsensních listin typu základního, avšak současně se od konsensních listin základního typu liší některými podstatnými rysy. Forma a styl těchto písemností, stejně jako některé jejich slohové postupy a jazykové obraty vykazují oproti předchozímu základnímu typu jistá specifika, o nichž bude níže pojednáno podrobněji na konkrétních příkladech. Text konsensních listin odvozeného typu mívá zpravidla větší rozsah než v předchozím případě. Stupeň krácení listinného formuláře není zdaleka tak razantní a snahy o zstručnění textu rovněž nejsou tak zřetelné jako v předchozí skupině, nicméně i zde se vyskytují. Závažnost listinného obsahu těchto písemností se od předchozího typu rovněž poněkud liší. Jisté modifikace se projevují v dispozicích listin této skupiny, které k vyjádření předběžného i dodatečného souhlasu využívají zpravidla vícečlenného gradacího formuláře, což je u listin předchozí skupiny naprostou výjimkou. Lze tedy konstatovat, že zatímco konsensní listiny základního typu se po formální stránce velmi blíží mandátům nebo listům, případně pozdějším aktovým písemnostem nebo knihovním zápisům, konsensní listiny odvozeného typu mají mnohem blíže k formě skutečných listin či privilegií.

Po stránce četnosti svého výskytu tvoří konsensní listiny odvozeného typu, kterých je pro moravské příjemce z let 1310 až 1411 dochováno dvaadvacet kusů, ve srovnání s oběma dalšími skupinami konsensních listin o něco méně než jednu třetinu z jejich celkového počtu. V této skupině pak 16 listin má charakter *povolení* a 6 listin má charakter *schválení*. Zcela chybí listiny ve formě *nařízení* (tj. mandáty).

Mezi vydavatele listin tohoto typu patří král *Jan Lucemburský* (4 kusy), císař *Karel IV.* (4 kusy), markrabě *Jan Jindřich* (2 kusy), markrabě *Jošt* (10 kusů) a jeho mladší bratr markrabě *Prokop* (2 kusy).

Z kanceláře krále Jana vzešly čtyři konsensní listiny odvozeného typu,⁶⁶ ve dvou případech jde o povolení a ve dvou o schválení. Datovány jsou tyto listiny dvakrát v Praze a dvakrát v Brně. Časově spadá vydání těchto čtyř exemplářů do 20. let 14. století. Příjemci byli moravští stavové, exkrálovna Alžběta Rejčka a dva moravské kláštery.

Po obsahové stránce se listina pro Alžbětu Rejčku týkala dlužné části jejího vdovského věna, listina pro moravskou stavovskou obec se věnovala způsobu využití výnosu z berně a klášterní listiny řešily v obou případech majetkové záležitosti těchto církevních ústavů.

Texty čtyř Janových listin nejsou příliš rozsáhlé. Jsou stylizované v latinském jazyce a to stručně, věcně a jasně. Z formuláře je vypuštěna

(66) CDM VI, č. 41, 234, 286 a 328.

arenga, sankce i svědečná formule a k vyjádření souhlasu je ve všech čtyřech listinách v dispozičních použito tří- až čtyřčlenného gradačního formuláře, v němž se objevují zcela běžná slovesa konsensní, ale vedle nich také slovesa s významem obvykle potvrzovacím jako *approbare* nebo *ratum et gratum habere*. Kancelářské poznámky tyto listiny nenesou a autoři jejich textů zůstávají zatím anonymní.

Rovněž Karel IV. je vydavatelem čtyř listin popisovaného typu.⁶⁷ Tři listiny vydal ještě jako moravský markrabě a jednu jako král. Opět jde o dvě povolení a dvě schválení. Listiny byly datovány v průběhu 40. let 14. století v Praze, v Brně, na hradě v Brumově a v Řezně. Mezi příjemci těchto písemností figuruje olomoucký biskup, brněnský měšťan a dvě šlechtické osoby. Věcná stránka těchto listin byla v případě obou listin pro šlechtice věnována dědickému uspořádání, v případě listiny pro měšťana zřízení nových jatek a v případě olomouckého biskupa přivtělení nově získaného statku k jeho državě.

Tyto čtyři texty nejsou příliš rozsáhlé. Pouze text listiny pro olomouckého biskupa je dost dlouhý. Původně byly všechny čtyři písemnosti koncipovány latinsky, avšak text listiny pro pány z Hradce se do současnosti dochoval pouze jako opis v českém překladu ze 16. století. Stylisticky je soubor Karlových konsensních listin popisovaného typu dosti ojedinělý. Každá z těchto čtyř listin se vyznačuje výrazně osobitým slohem, užívajícím některých ne právě obvyklých slovních spojení a obrátů. Formuláře jsou kráceny již tradičně o arengu, sankci a svědky. Dispozice užívají ve třech případech gradačního formuláře s běžnými slovesy, v jednom případě bylo použito opisného způsobu vyjádření souhlasu. Kancelářské poznámky nejsou dochovány ani na jedné z listin.

Diktátory známe ve dvou případech - listinu pro olomouckého biskupa koncipoval Karlův markraběcí notář jménem *Albert*,⁶⁸ listinu pro pány z Žeranovic jeden z nejvýznamnějších notářů Karlovy markraběcí kanceláře *Vavřinec Mikulášův z Dědic*.⁶⁹

Obě konsensní listiny popisovaného typu vydané markrabětem Janem Jindřichem⁷⁰ v roce 1368 jsou zajímavé způsobem svého dochování. Jedna se dochovala ve formě zápisu do brněnské městské knihy⁷¹

(67) CDM VII, č. 405, 458, 499 a CDM VIII, 270.

(68) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 32 (č. 40); SPĚVÁČEK, J.: *Významní notáři-diplomaté*. ČsČH 21 (1973), zejm. s. 750-752; MATYSKA, J.: *Listiny moravských markrabat ve 14. století (1334-1375)*. DP FF UJEP, Brno 1957, zejm. s. 25-30.

(69) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 29 (č. 9) a s. 142; SPĚVÁČEK, J.: *Významní notáři-diplomaté*, s. 740-748; TÝŽ: *Vavřinec Mikulášův z Dědic, notář Karla IV. jako markraběte moravského*, SH 20 (1973), s. 5-53.

(70) CDM X, č. 44 a 48.

(71) Kniha je uložena v Archivu města Brna pod č. 38, fol 335a-v.

a druhá v podobě zápisu do olomouckých zemských desek.⁷² V jednom případě jde o povolení a ve druhém o schválení. Jedna z listin je datována v Brně, druhá místo vydání neuvádí. Jedna byla určena pro šlechtice, kterým schvalovala provedené sjednocení statků, druhá listina byla určena pro brněnského židovského osadníka, kterému povolovala zakoupení domu ve městě.

Rozsah textů obou listin není velký. Jsou stylizovány v latině stručně, věcně, jejich sloh je jednoduchý, z formulářů je vypuštěna arenga a svědečná formule. Dispozice užívá v obou případech k vyjádření konsensu opisný způsob v objektivní stylizaci, což však může být ovlivněno i druhotně kvůli způsobu dochování. Autory těchto textů neznáme.

Janův nejstarší syn markrabě Jošt byl opět neplodnějším vydavatelem popisovaného typu konsensních listin. Jeho jméno nese v intitulaci 10 exemplářů.⁷³ Jejich příjemci pocházeli z církevních kruhů (4 kusy), z městského (3 kusy) i ze šlechtického prostředí (3 kusy). Jejich vydání spadá postupně do období od 80. let 14. století až do prvního decenia 15. století a místem jejich vydání bylo sedmkrát Brno, dvakrát Olomouc a jednou Jihlava. Po stránce jejich charakteru jde sedmkrát o povolení a třikrát o schválení. Všech deset exemplářů se věnovalo různým majetkovým záležitostem, jako byly dary a nadace pro církevní instituce (5 kusů), transakce s církevním majetkem (3 kusy) a transakce s lenními statky (2 kusy).

Po formální stránce listiny tohoto souboru nevykazují nijak výraznou shodu. Většinou jde o písemnosti, jejichž text je poměrně rozsáhlý, stylizace je však jednoduchá, věcná a výstižná, formulář je téměř důsledně krácen o arengu a svědky, v šesti případech listina postrádá i sankci. Jazykem je v sedmi případech latina, ve dvou němčina a v jednom čeština. V dispozičních formulích je k vyjádření konsensu dvakrát použito opisného způsobu, dvakrát stručného konsensního formuláře a šestkrát rozvinutého formuláře gradačního. Přitom je třeba v rámci tohoto souboru zvláště upozornit na dvě listiny pro příjemce z městského prostředí z roku 1402⁷⁴ a z roku 1404.⁷⁵ Forma i styl obou těchto listin je od ostatních osmi kusů tohoto souboru tak výrazně odlišná, že je třeba připustit možnost, že diktátorem jejich textů nebyl žádný ze zaměstnanců Joštovy markraběcí kanceláře, ale že by se mohlo jednat o příjemecká vyhotovení.

Kancelářské poznámky se v tomto souboru vyskytují na pěti listinách. Mají mandačně-koncepční charakter, a z jejich koncepčních čás-

(72) V edici ZDO otištěna na s. 59 jako č. 2.

(73) CDM XI, č. 184, 425, 440, CDM XV, č. 292, CDM XI, č. 592, CDM XII, č. 160, CDM XII, č. 466, CDM XIII, č. 192, 342 a CDM XV, č. 454.

(74) CDM XIII, č. 192 pro Jihlavu.

(75) CDM XIII, č. 342 pro jistého brněnského měšťana.

tí tak známe další možné stylizátory těchto listin. Ve dvou případech⁷⁶ je pravděpodobným autorem již několikrát zmiňovaný olomoucký děkan *Ondřej Mikulášův z Třeboně*, rovněž ve dvou případech⁷⁷ protonotář Joštovy kanceláře *Jindřich ze Spilneru*,⁷⁸ a v jednom případě⁷⁹ rovněž již zmiňovaný protonotář *Štěpán z Rataj*. U dalších pěti – resp. tří – textů autory zatím neznáme.

Zbývá tedy v rámci pojednání o konsensních listinách odvozeného typu pohovořit o dvou exemplářích, jejichž vydavatelem byl mladší z moravských markraběcích bratří Prokop.⁸⁰ Tyto listiny vznikly v letech 1401 a 1402, přičemž jedna je datována v Praze a druhá v Brně. Příjemcem bylo jednou městečko Měřín a rovněž jednou Jindřich z Hradce. Obě listiny se týkaly majetkových záležitostí a v obou případech šlo o povolení.

Texty obou Prokopových listin jsou poměrně dlouhé, avšak stylizované jsou stručně a věcně. Jejich jazykem je latina. Formulář nemá arengu ani svědky, zato však v obou případech obsahuje sankci, která má podobu tzv. sankčního mandátu. V dispozicích obou listin bylo k vyjádření konsensu použito gradačního formuláře. Po stránce jejich slohu je třeba upozornit na skutečnost, že oba texty oplývají celou řadou ne právě běžných obrátů a formulací, které budí dojem, že texty skládaly osoby, které neměly s listinným slohem velké zkušenosti a tedy, že by se mohlo jednat o nekancelářská (příjemecká?) vyhotovení. Kancelářské poznámky nenese ani jedna z těchto listin, autory textů neznáme.

2.3. Konsensní listiny přechodného typu

Nejzajímavějším a nejvýznamnějším, i když početně nejslaběji zastoupeným, typem konsensních listin, které byly v letech 1310 až 1411 vydány pro moravské příjemce příslušníky lucemburské dynastie, jsou konsensní listiny přechodného typu. Tyto listiny stojí na pomezí mezi listinami konsensními a konfirmacemi právního pořízení. Listin tohoto typu není dochováno mnoho – pouze 19 kusů. Jejich vydavateli byli králové *Jan Lucemburský* (2 kusy), *Karel IV.* (2 kusy) a *Václav IV.* (2 kusy) a dále markrabata *Jan Jindřich* (3 kusy), *Jošt* (9 kusů) a *Prokop* (1 kus). Z doby před rokem 1375 pochází 7 listin tohoto typu, z doby po roce 1375 12 listin. Při porovnání délky těchto dvou období a množství z nich pocházejících konsensních listin přechodného typu zjišťu-

(76) CDM XI, č. 425 a 440.

(77) CDM XI, č. 592 a CDM XII, č. 160.

(78) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 12); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 373–374.

(79) CDM XV, č. 454.

(80) CDM XIII, č. 105 a 157.

jeme, že se tento poměr v poslední čtvrtině 14. a prvním deceniu 15. století oproti předchozí době téměř ztrojnásobuje.

Konsensní listiny přechodného typu se vyznačují vesměs větším až velkým rozsahem textu, existují však mezi nimi po této stránce také výjimky. Základem pro výstavbu jejich formuláře je - jako v obou předchozích případech - opět listinný formulář konsensních listin základního typu, který však u nich bývá různě modifikován. Stupeň krácení formuláře i stupeň zhutnění a zestručnění jejich textu je u jednotlivých exemplářů z této skupiny velmi různý. Z formuláře bývá důsledně vypouštěna svědečná formule, často chybí rovněž arenga. Naproti tomu sankce zde většinou bývá součástí textu. Lze však říci, že jde vesměs o listiny, které mají velmi často formu privilegia (případně diplomu). Stylistické zpracování jejich textu je rovněž často náročnější a propracovanější než u obou předchozích typů konsensů. Dispozici zde obvykle tvoří konsensní formule ve tvaru vícečlenného gradačního formuláře, často navíc umocněná ještě aprobačí (stvrzením), v níž bývá zpravidla užito sloves s konfirmačním významem. Kancelářské poznámky se začínají na listinách tohoto typu objevovat až kolem poloviny 14. století. Zcela vyhraněné a specifické podoby tyto listiny nabyly pouze v Joštově moravské markraběcí kanceláři.

Král Jan Lucemburský figuruje jako vydavatel pouze ve dvou případech.⁸¹ Jde o listiny pro měšťany z Brna a z Jihlavy. Obě listiny byly datovány v Praze roku 1315 a 1318. Obě se týkaly majetkových záležitostí - berního osvobození pro Brno a zakládání nových stříbrných dolů v okolí Jihlavy. V jednom případě jde o povolení, ve druhém o schválení.

Texty obou listin jsou velmi rozsáhlé, psané latinsky. Jejich sloh je atypický, formulace poměrně složité, obsahující řadu nezvyklých obrátů. Oba texty působí poněkud těžkopádně a značně se odlišují od běžné podoby textů, které opouštěly českou královskou kancelář. Formulář je v obou případech zkrácen o arengu, sankci i svědečnou formuli. Konsens, obsažený v dispozici, je v prvním případě umocněn aprobačí a ve druhém přidáním nové výsady. V narácích obou listin nacházíme dokonce odvolání na již dříve vydané písemnosti, které však nelze na základě těchto kusých zmínek identifikovat.

Brněnská listina obsahuje v eschatokolu tzv. formuli *datum per manus*,⁸² jejíž užívání bylo na královských listinách běžné v předchozím přemyslovském období, avšak v lucemburském období se již neuzívala. Je v ní jmenován tehdejší představený královské kanceláře - vyšehradský probošt a titulární královský kancléř *Jan Volek*.⁸³ Jiné

(81) CDM VI, č. 92 a 115.

(82) O této formuli srov. ŠEBÁNEK, J. - DUŠKOVÁ, S.: *Česká listina v době přemyslovské*. In: *Česká diplomatika do roku 1848*. Praha 1971, s. 89 a 95.

(83) Tento hodnostář jistě nebyl autorem textu, nýbrž pouze osobou zodpovědnou za správnost obsahu listiny.

kancelářské poznámky ani přípisy obě popsané listiny nenesou. Autory jejich textů neznáme, ale je možné, že oba texty mohly vzniknout i mimo královskou kancelář Jana Lucemburského.

Císař a král Karel IV. je vydavatelem rovněž dvou kusů listin tohoto typu,⁸⁴ pocházejících z let 1358 a 1359, datovaných v Praze a v obou případech určených pro příjemce šlechtického původu. Opět jde o jedno povolení a jedno schválení. V obou případech jde o záležitosti právního charakteru – dědické uspořádání a držbu lenního statku.

Oba dochované exempláře Karlových konsensů tohoto typu se od sebe značně odlišují. V prvním případě jde o originálně dochovaný německy psaný text, kdežto v druhém případě se jedná o krácený latinský opis z pozdního 15. století, přičemž původní text měl pravděpodobně poněkud větší rozsah. Texty obou listin tedy dnes nejsou příliš obsáhlé a formulář obou exemplářů je krácen o arengu, sankci a svědky. Sloh obou listin je poměrně jednoduchý, formulace jsou věcné, stručné a výstižné. Dispozici tvoří vedle konsensu ještě i aprobase, ve které je užito běžných konfirmačních sloves. Listina z roku 1358 nese kancelářskou poznámku relačně-konceptního charakteru a zcela neobvyklého znění.⁸⁵ Z konceptní části můžeme soudit, že jejím diktátorem byl pravděpodobně notář *Rudolf z Fridbergu*.⁸⁶ Autora textu druhé listiny z roku 1359 neznáme.

Z kanceláře krále Václava IV. pochází pouze jediná listina popisovaného typu,⁸⁷ určená pro olomouckého biskupa Jana, datovaná roku 1399 v Praze, vyjadřující povolení v majetkové záležitosti finančního charakteru, dochovaná ve znění původního německého originálu i v jeho latinském překladu ze 16. století. Jako relátor na této listině vystupuje podkomoří Zikmund Huller.⁸⁸

Text této listiny je velmi dlouhý, její sloh je velmi vybroušený a brilantní, spíše literární než listinný. Formálně jde o diplom, jehož formulář postrádá toliko svědečnou formuli. Text obsahuje arengu typu *retributio* a sankci v podobě mandátu. V naráci nalézáme odvolání na již existující starší listiny ve zlistiňované záležitosti. Dispozice vyjadřuje povolení pomocí vícečlenného gradačního formuláře. Na plíce listiny se nachází relačně-konceptní poznámka. Z konceptní části zjišťu-

(84) CDM IX, č. 88 a CDM XV, č. 80.

(85) Text poznámky: *Per dominum Buskonem de Wilharticz et ad causas accionem ambarum parcium, qui notulam littere de verbo ad verbum audierunt, Rudolphus de Fridberg.*

(86) O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 32 (č. 43) a s. 60; SCHÖFFEL, P.: *Rudolf von Friedberg*. AZ 40 (1931), s. 26-49.

(87) CDM XII, č. 508.

(88) K němu srov. HLAVÁČEK, I.: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 460 (č. 22); TÝŽ: *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě*. Praha 1991, s. 109.

jeme, že text listiny je pravděpodobně dílem notáře *Mikuláše z Jevíčka*.⁸⁹ Na dorsu listiny je dochována poznámka registrátora *Jana z Bamberka*.⁹⁰

Další trojice konsensních listin přechodného typu byla vydána markrabětem Janem Jindřichem⁹¹ a pochází z 50. a 60. let 14. století. Datovány byly tyto listiny ve Znojmě, v Brně a na neznámém místě. Dva příjemci pocházeli z církevních kruhů a jedním příjemcem bylo město Litovel. Po obsahové stránce šlo jednou o záležitost charakteru právního (právo svobodného testamentu) a dvakrát o záležitost majetkovou (transakce s církevními majetky).

Po formální stránce jde o listiny s nepříliš rozsáhlými texty v latinšském jazyce, jejichž sloh je prostý a věcný. Z formuláře je ve všech případech vypuštěna arenga a svědci. Dispozice - dvě povolení a jedno schválení - obsahují vedle konsensu také aprobaci, přičemž je v obou částech této formule použito vícečlenného gradačního formuláře. Kancelářské poznámky tyto tři listiny nenesou a diktátory jejich textů neznáme.

Nejvíce listin popisovaného druhu - devět - vydal markrabě Jošt.⁹² Tyto listiny vznikaly postupně od druhé poloviny 70. let 14. století až do konce jeho života. Datovány jsou pětkrát v Brně, třikrát v Olomouci a jednou v Úsově. Po příjemecké stránce byly 4 listiny určeny církevním institucím, další 4 kusy pro města a jednu listinu obdržel šlechtic. Jazykem těchto listin je v sedmi případech latina a ve dvou němčina. Šest listin vyjadřuje povolení a tři schválení. Po obsahové stránce jde třikrát o záležitosti právní (prodej odpustků, vinný šenk, konání trhů) a v šesti případech o záležitosti majetkové (prodej živností, dary pro církevní instituce, zakládání nových podniků atp.).

Až na dva exempláře jde o listiny se značně rozsáhlými texty plnými složitých formulací, atypických obrátů a vyznačujících se snahou o jistou vzletnost slohu. Z listinného formuláře je důsledně vypouštěna arenga a svědci, tři listiny postrádají také sankci, která má v ostatních případech důsledně formu mandátu. V dispozicích je užíváno většinou vícečlenného gradačního formuláře, přičemž konsens je zpravidla rozšířen o aprobaci. O všech devíti listinách lze říci, že jde po formální stránce o slavnostní privilegia.

Kancelářské poznámky mandačně-konceptního charakteru se vyskytují na pěti listinách. Na jejich základě můžeme po jedné listině přiřknout protonotáři *Mikulášovi z Nupak*,⁹³ notáři *Janovi z Miličí-*

(89) O něm srov. HLAVÁČEK, I.: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 209-211.

(90) O něm srov. tamtéž, s. 211-213 a s. 316-317.

(91) CDM IX, č. 67, RBM VII, č. 200 a CDM IX, č. 378.

(92) CDM XI, č. 35, 161, 446, 557, CDM XII, č. 49, 398, CDM XIII, č. 160, 304 a CDM XIV, č. 141.

(93) CDM XI, č. 161.

na,⁹⁴ protonotáři *Jindřichovi ze Spilneru*,⁹⁵ protonotáři *Štěpánovi z Rataj*⁹⁶ a olomouckému kanovníkovi *Vavřincovi z Hranic*.⁹⁷ Diktátora však pravděpodobně známe ještě v případě další listiny,⁹⁸ vydané v roce 1397 pro svatopetrskou kapitolu v Brně, jejíž sloh se až nápadně shoduje se stylem listin předního Joštova markraběcího notáře a olomouckého děkana *Ondřeje Mikulášova z Třeboně*. Zbývající tři listinné texty se prozatím nepodařilo přiřknout konkrétním tvůrcům.

Vydavatelem poslední listiny popisovaného typu a tím i poslední konsensní listiny ze studovaného souboru z let 1310 až 1411 vůbec je mladší markrabě Prokop.⁹⁹ Tato listina je datována v Brně v roce 1387 a byla určena pro olomouckou kapitolu a pro markraběte Jošta, který jí učinil jisté nadání.

Jde o listinu, jejíž text není příliš rozsáhlý. Jeho jazykem je latina, sloh je stručný a věcný, formulář bez arengy, sankce a svědků. Dispozice vyjadřuje schválení provedení darování a je složena z konsensu umocněného aprobačí, který je vyjádřen pomocí značně rozvitého čtyřčlenného gradačního formuláře.

Kancelářské poznámky se na této písemnosti - jako ostatně na většině Prokopových písemností - nevyskytují. Rovněž diktátor této listiny není znám.

(94) CDM XI, č. 557.

(95) CDM XII, č. 49.

(96) CDM XIII, č. 304.

(97) CDM XIV, č. 141. O něm srov. TADRA, F.: *Kanceláře a písaři*, s. 81 (č. 14); BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 383-384.

(98) CDM XII, č. 398.

(99) CDM XI, č. 458.